

Марина ПОГРЕБНЯК,

orcid.org/0000-0001-6863-6126

кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри теорії та методики навчання мистецьких дисциплін
Бердянського державного педагогічного університету,
докторант

Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології
імені М. Г. Рильського Національної академії наук України
(Бердянськ, Запорізька область, Україна), *tanya08677@gmail.com*

ТВОРЧИЙ МЕТОД І НЕОКЛАСИЧНИЙ ТАНЕЦЬ ВІЛЬЯМА ФОРСАЙТА

Стаття присвячена творчості Вільяма Форсайта – одного із представників нових напрямів театрального танцю, продовжувача традицій балетмейстера Дж. Баланчина. Актуальність статті зумовлена необхідністю теоретичної підтримки митців і навчального процесу у галузі нових явищ хореографічного мистецтва, зокрема нових ідей хореографів – представників сучасного балету, які поступово просочуються у світовий театральный простір. У статті проаналізовано методи так званої «технології імпровізації» й окремі авторські хореографічні твори балетмейстера Вільяма Форсайта. Метою наукової розвідки є виявлення особливостей творчого методу, естетики неокласичного танцю і характерних ознак індивідуального балетмейстерського стилю Вільяма Форсайта. Методологія дослідження ґрунтується на використанні джерелознавчого методу для вивчення творчої діяльності балетмейстера Вільяма Форсайта; аналітичного – для виявлення особливостей його творчого методу, естетики неокласичного танцю і характерних ознак індивідуального балетмейстерського стилю; історико-типологічного – для класифікування авторських творів балетмейстера. Виявлені характерні особливості творчого методу й естетики театрального танцю Вільяма Форсайта. Ними стають: 1) використання прийомів «технології імпровізації» («Improvisation Technologies») для створення лексичних новоутворень неокласичного танцю («переорієнтація підлоги», «стиснення часу» та ін.); 2) використання єдиної танцювальної мови протягом всієї вистави – класичного танцю, модифікованого у бік більшої пластичної виразності та свободи інтелектуально-конструктивістським методом або методом імпровізації (нових положень рук, незвичайних тілесних ракурсів, переплітання пластичних горизонталей із вертикалями, «контрасту темпів»); 3) зміщення осі рівноваги танцівниці на пуантах у сольній формі та в дуетних підтримках і т. ін.; 4) антиунісон і асиметрія сольних і дуетних пластичних характеристик, прийом «розсіпання» академічних па, кілька центрів розвитку дії у композиції танцю. Зроблено припущення про зародження однієї з нових форм театрального танцю, названого авторкою дослідження неокласичним джаз-танцем.

Ключові слова: балетний театр, балетна вистава, неокласичний танець, творчий метод, індивідуальний стиль, авторські хореографічні твори, технології імпровізації.

Maryna POGREBNIYAK,

orcid.org/0000-0001-6863-6126

Candidate of Art Criticism, Associate Professor,
Associate of Professor at the Department of Theory and Methods of Teaching Arts
Berdyansk State Pedagogical University,
Doctoral student

Rylsky Institute of Art Studies,
Folklore and Ethnology National Academy of Sciences of Ukraine
(Berdyansk, Zaporizhzhya region, Ukraine) *tanya08677@gmail.com*

WILLIAM FORSYTHE'S CREATIVE METHOD AND NEOCLASSICAL DANCE

The article is devoted to the works of William Forsythe – one of the representatives of new directions of theatrical dance, continuer of the traditions of neoclassical dance of choreographer G. Balanchine. The relevance of the article is due to the need for theoretical support of artists, ballet masters and the educational process in the field of new phenomena of choreographic art, in particular new ideas of choreographers – representatives of contemporary ballet, gradually penetrating into the world theatrical space. The article analyzes the methods of the so-called “Improvisation Technologies” and some author’s choreographic works by ballet master William Forsythe.

The purpose of this scientific exploration is to identify the features of the creative method, the aesthetics of neoclassical dance and the characteristic features of the individual choreographic style of William Forsythe. The research methodology is based on the using of the source method to study the memoirs and creative work of choreographer William Forsythe;

analytical – to identify the features of his creative method, dance aesthetics and characteristic of individual choreographer's style; historical and typological to classify the author's works of the choreographer. Characteristic features of William Forsythe's creative method and aesthetics of theatrical dance are revealed.

These are: 1) the using of techniques "Improvisation Technologies" to create lexical neoplasms of neoclassical dance ("floor reorientation", "time compression", and ect.); 2) the using of a single dance language throughout the performance – classical dance, modified towards greater plasticity expressiveness and freedom by the intellectual – constructivist method or the method of improvisation (new hand position, unusual bodily angles, interweaving of plastic horizontals with verticals, "contrast-temps"); 3) displacement of the balance axis of the dancer on pointe shoes in solo form and in duet support, ect.; 4) antiunison and asymmetry of solo and duet plastic characteristics; the reception of "scattering" of academic pas, several centers of development of action in the composition of dance. An assumption is made about the origion of one of the new forms of theatrical dance, called by the author of the study neoclassical jazz dance.

Key words: ballet theater, ballet performance, neoclassical dance, creative method, individual style, author's choreographic works, Improvisation Technologies.

Постановка проблеми. З моменту виникнення у 1920-х рр. на театральній сцені явища неокласичного танцю, генеза якого пов'язана з ім'ям Дж. Баланчина, творча діяльність нечисленних балетмейстерів – представників цього стильового напрямку танцю у світовому балетному театрі ХХ–ХХІ ст. (таких як Бронислава Ніжинська, Серж Лифарь, Глорія Контрарес, Вільям Форсайт та ін.) розкриває перед нами розмаїття проявів нестандартної, новаторської художньої думки, які докорінно змінили та збагатили хореографічне мистецтво й визначили обличчя сучасного балету. Актуальність статті зумовлена необхідністю теоретичної підтримки митців і навчального процесу у галузі нових явищ хореографічного мистецтва, зокрема нових ідей хореографів – представників сучасного балету, що поступово просотуються у світовий театральний простір.

Аналіз досліджень. Творчої діяльності сучасного балетмейстера В. Форсайта торкаються на сторінках своїх праць О. Чепалов (Чепалов, 2008: 263–273), М. Гваттеріні (Гваттеріні, 2001: 215–223). Але виявлення особливостей творчого методу, естетики неокласичного танцю і характерних ознак індивідуального балетмейстерського стилю Вільяма Форсайта залишається поза межами досліджень науковців у галузі сучасного танцю театру і нових напрямів театрального танцю, неокласичного зокрема (Є. Вентинк, О. Верховенко, О. Левенков, А. де Міль, В. Малетік, І. Парш-Бергсон, О. Плахотнюк, М. Погребняк, О. Чепалов, Д. Шариков та ін.), що зумовлює актуальність обраної теми і є **метою** наукової розвідки.

Методологія дослідження ґрунтується на використанні джерелознавчого методу для вивчення творчої діяльності балетмейстера Вільяма Форсайта; аналітичного – для виявлення особливостей його творчого методу, естетики неокласичного танцю і характерних ознак індивідуального балетмейстерського стилю; історико-типологічного – для класифікування авторських творів балетмейстера.

Виклад основного матеріалу. Яскравим представником нових форм театрального танцю другої половини ХХ ст. є Вільям Форсайт, котрий застосовує оригінальний метод побудови новоутворень із лексики класичного танцю, необхідних для конкретного образу. Витоки його новітніх модифікацій класичних форм пов'язані, по-перше, з експресіоністичним танцем Німеччини, а саме з вивченням теоретичної спадщини Рудольфа фон Лабана, де йдеться про створення танцювальної композиції, побудованої на *інтуїтивній імпровізації* (Maletic, 1987: 12), по-друге, з навчанням у школі «City Center Ballet» у класі Дж. Ваттса, провідного артиста трупи Дж. Баланчина. На початку 1980-х рр. У. Форсайт багато в чому наслідує Джорджа Баланчина, розвиваючи його творчий метод, що полягає у використанні *безсюжетної хореографії та трансформуванні лексики класичного танцю в бік більшої пластичної свободи*. Один із його основних шляхів – переосмислення всього балетного доробку, в т. ч. і композиції танцю.

О. Чепалов цитує висловлювання В. Форсайта про його творчий метод: «Я даю танцівнику думку, а не результат <...> техніка імпровізації – не довідник, а відкрита інтерактивна система» (Чепалов, 2015: 13).

Створена В. Форсайтом *«Improvisation Technologies»* спочатку планувалася як допоміжний засіб для професійного тренінгу артистів балету франкфуртської трупи та з часом набула універсальних функцій, що дозволяють аналізувати будь-який рух танцівників. У цьому проєкті всі рухи танцюристів вписані у віртуальний простір.

«Технологія імпровізації» («Improvisation Technologies») стала основою його творчого методу. Використання ряду технологічних прийомів, таких як переорієнтація підлоги («floor reorientation»); присвоєння лінії («assignment to a line»); стиснення часу («time compression»); падіння по кривій («dropping curves»); паралельний зріз («parallel shear»); екзерсис на м'якість

частин тіла («soft-body-part exercise») дозволяє балетмейстеру створювати безмежну різноманітність лексичних новоутворень (Forsythe, 1999). Несподівані лексичні новоутворення зі словника класичного танцю В. Форсайт створює, починаючи малювати уявні фігури в повітрі, використовуючи всі частини тіла – ноги, руки, голову, коліна, вуха, підборіддя і т. ін. Так він створює різноманітну геометрію танцю, «яка графічними засобами креслить повний об'єм потенціальних рухів людського тіла...» (Чепалов, 2015: 12–13).

У 2009 р. в Маріїнському театрі у вечорі «Форсайт в Маріїнському» були презентовані три його одноактні балети: «Steptext», «The Vertiginous Thrill of Exactitude» («Запаморочлива насолода точністю») й «In the Middle, Somewhat Elevated» («Всередині, щось підвішене»), які найяскравіше ілюструють творчий метод В. Форсайта. «Steptext» – це кuartет трьох чоловіків і однієї дівчини, котрі розігрують історію суперництва, композиційно вирішену антиунісоном сольних і дуетних пластичних характеристик героїв (TronMa, 2013).

Хореографічний текст танцівників у дуеті побудований на трансформованих підтримках: двома руками за талію, за дві руки, в «падаючі» пози. Сольні партії чоловіків побудовані на трансформованих «sisson», «grand jete en», піруетах у маленьких позах «I arabesques» із закінченням у велику позу і т. ін.

У балеті «Запаморочлива насолода» варіації танцівниць у плоских, як картонні круги пачках і танцівників із відкритою спиною виглядають як глум над так званим «стальним носком і вічною маніфестацією піруету» (Вольнський, 1992: 14) класичного танцю. Цей балет – частина диптиха, названого автором «Два балети у манері пізнього ХХ століття». У композиції балету – сольні, дуетні форми всередині квінтету, а також тріо різного складу і кuartет. Модифікація танцювальної лексики із пластичного словника здійснюється за рахунок зміщення центру ваги з опорної ноги на робочу, використання «contraction» грудної клітини.

Композиція балету «В середині, щось підвішене», на музику Тома Віллемса, створеного у 1988 р. для Паризької опери, виглядає як калейдоскопічне миготіння 4 соло і 4 дуетів. Рухи цього балету нагадують налаштований механізм, а голий простір сцени, позбавлений театральних декорацій, крім двох золотих вишеньок під стелею, заповнений гуркотом, скреготом і клацанням цивілізації. Погляд танцівників на мить падає кудись вгору, на вишеньки, що символізують

якийсь прихований сенс і може означати пошук чогось «всередині», тобто в кожному з нас, хто живе за постіндустріальної доби.

Створена Т. Віллемсом музика з чистими шумами, аранжована за допомогою комп'ютерного модифікатора, підкреслює «па» людей-машин, використані у танці.

У композиції танцю виникає кілька центрів розвитку дії за рахунок використання прийомів асиметрії й антиунісону.

При побудові хореографічного тексту «механіка» танцю виходить на перший план. Тіло танцівника перебуває у стані «колапсу» – технічного принципу стилю «модерн», що дозволяє створювати нескінченні нові лінії руху у просторі. Імпульс руху може зароджуватися в будь-якій частині тіла (у лікті, коліні, тазі, нозі і т. ін.). Зміщення центру ваги і дестабілізація тіла перетворюється на стратегію «розкриття моментів згасання руху». У дуетній формі танцю характерною особливістю є ясно виражена кругова динаміка і постійна трансформація різних підтримок класичного танцю (двома руками за талію, падаючі пози за обидві руки, за одну руку). При підйомах, як швидких, так і плавних, звертають на себе увагу «grand battements» і «grand rond de jambe jete» зі зміщенням осі рівноваги (рис. 1) (Allga383, 2013).

Рис. 1. Модифіковані підтримки в хореографії В. Форсайта (Гваттерини, 2001: 220)

До інновацій В. Форсайта в композиції танцю належить прийом «розсипання» академічних па. Так академічні «*sisson fermee*», «пози attitude», «заноски», «*fuette*» із закінченням у не виворотне «*developee*» і т. ін. знаходяться у постійному перетворенні, виникає каскад лексичних новоутворень (albrechtvideos, 2013; Semperoper Ballett, 2016; Astana Ballet, 2019).

Балет («The Second Detail» «Другорядна деталь»), поставлений у 1991 р. на музику Т. Віллемса, теж має прихований зміст (сюжет). Табличку з артиклем «The», яку на початку спектаклю урочисто виставляє на авансцені один із танцівників, перекидають легким рухом ноги у фіналі після того, як солістка, яка з'явилася на сцені у легкому імпровізаційному танці, падає, оточена щільним «механічним» кільцем людей-маріонеток.

Для композиції танцю характерні *антиунісон, асиметрія, модифікація поз класичного танцю, «sisson fondu», «I port de bras», «pas de burre», «pas assamble», «grand pas de chat» і т. ін.* (Perm Opera Ballet Theatre, 2014).

Аналіз балетів В. Форсайта дозволяє зробити висновок про присутність у них прихованого філософського змісту і сюжету (за зовнішньої безсюжетності), які виникають із переплетення всіх елементів і випадковостей, а символічність образів залишає за глядачем свободу асоціацій.

Попри це, використання ним технічних принципів танцю «модерн», а саме «колапсу», «поліцентрії», «contraction», «relise», імпульсу для створення безперервного потоку рухів людського тіла лише в межах трансформування лексики сольного і дуетного класичного танцю не дозволяє віднести його до представників стилю «модерн» у хореографії на тій підставі, що в танці «модерн» необхідна для створення художнього образу пластика народжується безпосереднім емоційним поривом за повної свободи форм.

Натомість імпровізація, що вимагає і свободи володіння тілом, і свободи мислення, є основою його творчого методу роботи з виконавцями.

«Покажи мені свою ідею» – вимагає У. Форсайт від танцівника, як згадує роботу з балетмейстером соліст балету Маріїнського театру Костянтин Зверев (Allga383, 2013).

Можна вважати, що трансформовані форми класичних «па» народжуються в його постановках за допомогою методу імпровізації, характерного для джаз-танцю.

Висновки. Підсумовуючи, можна стверджувати, що, з одного боку, В. Форсайт як послідовник традицій Дж. Баланчина своєю творчістю розсуває межі композиції неокласичного танцю, діапазон лексичних новоутворень і естетичних особливостей цього стильового напрямку. З іншого – його творчий метод імпровізації наближає модифікований класичний танець до джаз-танцю, і можна зробити припущення про зародження однієї з нових форм театрального танцю, названого авторкою дослідження неокласичним джаз-танцем.

Виявлені характерні особливості творчого методу й естетики театрального танцю Вільяма Форсайта. Ними стають: 1) використання прийомів «технології імпровізації» («*Improvisation Technologies*») для створення лексичних новоутворень неокласичного танцю («переорієнтація підлоги», «стиснення часу» та ін.); 2) використання єдиної танцювальної мови протягом всієї вистави – класичного танцю, модифікованого у бік більшої пластичної виразності та свободи інтелектуально-конструктивістським методом або методом імпровізації (нові положення рук, незвичайні тілесні ракурси, переплітання пластичних горизонталей із вертикалями, «контраст темпів»); 3) зміщення осі рівноваги танцівниці на пуантах у сольній формі та в дуетних підтримках і т. ін.; 4) антиунісон і асиметрія сольних і дуетних пластичних характеристик, прийом «розсипання» академічних па, кілька центрів розвитку дії у композиції танцю. Зроблено припущення про зародження однієї з нових форм театрального танцю, названого авторкою неокласичним джаз-танцем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вольнский А. Книга ликований. Азбука классического танца / вступ. ст. В. П. Гаевского. Санкт-Петербург : АРТ, 1992. 297 с.
2. Гваттерини М. В середине что-то подвешенное. *Азбука балета* / пер. с ит. Ю. П. Лисовского. Москва : БММ АО, 2001. С. 215–223.
3. ЦЛ о возвращении балетов Уильяма Форсайта на сцену Мариинского театра : веб-сайт. URL: <https://youtu.be/111Kd-p1ouk> (дата звернення 24.01.2020).
4. Чепалов А. Сага о Форсайте. *Танец в Украине и мире*. № 2 (10). 2015. С. 12–13.
5. Чепалов О. І. Хореографічний театр Західної Європи ХХ ст. : монографія. Харків : ХДАК, 2008. 344 с.
6. In the Middle, Somewhat Elevated – Marta Romagna, Roberto Bolle, Zenaida Yanowsky : веб-сайт. URL: <https://youtu.be/NghGmjtxeak> (дата звернення 24.01.2020).
7. In the Middle, Somewhat Elevated – Sylvie & Laurent Pas De Deux : веб-сайт. URL: <https://youtu.be/HqS4Gh1MGA> (дата звернення 24.01.2020).

8. In the Middle, Somewhat Elevated / William Forsyth : веб-сайт. URL: <https://youtu.be/3knW29Yad8Q> (дата звернення 24.01.2020).
9. Maletic V. Body – Space – Expression. The development of Rudolf Laban’s Movement and Dance Concepts. Berlin, New York, Amsterdam: Mouton De Gruyter, 1987. 150 p.
10. Steptex / William Forsythe : веб-сайт. URL: <https://youtu.be/ja5gyP0XjPs> (дата звернення 24.01.2020).
11. The Second Detail, Forsythe : веб-сайт. URL: <https://youtu.be/eSXHNppzdGc> (дата звернення 24.01.2020).
12. William Forsythe, Improvisation Technologies. A tool for the Analitical Dance Eye. 1999 : веб-сайт. URL: <https://vimeo.com/252617587> (дата звернення 20.07.2020).

REFERENCES

1. Volynskij A. (1992) Kniga likovaniy. Azbuka klassicheskogo tanca [Book of Rejoicing. Alphabet of the Classical Dance / introduction. art by V. P. Gaevsky]. St. Petersburg : ART. 297 p. [in Russian].
2. Gvatterini M. (2001) V seredine chto-to podveshennoe [In the Middle, Somewhat Elevated. Alphabet of ballet / translated from It. By Yu. P. Lisovsky]. Moscow : BMM AO. pp. 215–223 [in Russian].
3. CL o vozvrashchenii baletov Uilyama Forsajta na scenu Mariinskogo teatra [CL about the returning of William Forsythe’s ballets to the stage of the Mariinsky Theatre] (2013). URL: <https://youtu.be/111Kd-p1ouk> (accessed 24 January 2020) [in Russian].
4. Chepalov A. (2015) Saga o Forsajte [The Forsythe Saga]. *Tanets v Ukraine I mire*, № 2 (10). pp. 12–13 [in Russian].
5. Chepalov A. (2008) Khoreografichnyj teatr Zakhidnoji Jevropy XX St. : monografija [Choreographic Theatre of Western Europe of the XX century: monograph]. Kharkiv : Kharkiv State Academy of Culture. 344 p. [in Ukrainian].
6. In the Middle, Somewhat Elevated – Marta Romagna, Roberto Bolle, Zenaida Yanowsky (2013). URL: <https://youtu.be/NghGmjtxeak> (accessed 24 January 2020).
7. In the Middle, Somewhat Elevated – Sylvie & Laurent Pas De Deux (2016). URL: <https://youtu.be/HqS4Gh1IMGA> (accessed 24 January 2020).
8. In the Middle, Somewhat Elevated/William Forsyth (2019). URL: <https://youtu.be/3knW29Yad8Q> (accessed 24 January 2020).
9. Maletic V. (1987) Body – Space – Expression. The development of Rudolf Laban’s Movement and Dance Concepts. Berlin, New York, Amsterdam: Mouton De Gruyter. 150 p.
10. Steptex / William Forsythe (2013). URL: <https://youtu.be/ja5gyP0XjPs> (accessed 24 January 2020).
11. The Second Detail, Forsythe (2014). URL: <https://youtu.be/eSXHNppzdGc> (accessed 24 January 2020).
12. William Forsythe, Improvisation Technologies. A tool for the Analitical Dance Eye. (1999). URL: <https://vimeo.com/252617587> (accessed 20 July 2020).